

СТАНОВИЩЕ

от доцент д-р Христо Димитров Попов

член на научно жури (заповед № РД-38-137 / 27.03.2023 г.) за оценка на качествата на дисертационния труд на **Деница Тенчева Илиева**, докторант редовно обучение към Катедра Археология, Исторически факултет на Софийски Университет „Св. Кл. Охридски на тема:

„Сравнителен анализ на керамиката от Югоизточна България и Североизточна Егея в края на III и началото на II хил. пр. Хр.“,

представен за присъждане на образователна и научна степен “доктор”

Предложеният за защита дисертационен труд на Деница Илиева съдържа Увод, 7 глави, Заключение, списък на ползваната и цитирана литература и две приложения (съответно А и Б).

В Увода са посочени натрупването на сериозен обем емпиричен (в голямата си част непубликуван) материал по темата през последните години, непосредствената близост и контакти на заявения териториален ареал с развитите Средиземноморските култури през Ранната бронзова епоха и възможностите, които тези обстоятелства предоставят за систематизиране, класифициране и анализ на най-масовия археологически материал – керамичния. Бих казал, че заявеният и деклариран в началото *„опит да се достигнатото до момента“* е доста скромно определен, доколкото до този момент не съществува обобщено изследване на керамичния комплекс от Югоизточна България от края на III и началото на II хил. пр. Хр. Ползата от подобно начинание е безспорна и детайлното запознаване със съдържанието и качествата на депозирания труд само затвърди това ми мнение.

В началото на предложеното становище и оценка ще си позволя да отправя критика по отношение на начина, по който е формулирана темата на дисертационния труд. В нея при посочването на териториалния обхват на изследването са смесени и използвани в общ ред съвременен административно-политически (Югоизточна България) и общ физико-географски или културно-исторически (в зависимост от контекста на използване) ареал, какъвто е североизточно егейският. Друго объркване се получава от използването на предлога „в“, вместо правилното в случая на предлога „от“, поради което може да се получи известно двусмислие дали сравнителният анализ, заявен в темата на дисертацията, е направен „в края на III и началото на II хил. пр. Хр.“ или

изследваният керамичен комплекс е от този период. Бих препоръчал след процедурата по защита на дисертационния труд при подготовката на изследването за публикация да бъдат направени необходимите корекции и тези недостатъци да се отстранят.

Необходимите в уводната част реквизити, като *териториален и хронологически обхват и цели и задачи* присъстват, но са доста кратко описани и тук биха могли да бъдат желани най-малкото повече и ясно назовани аргументи защо са избрани точно тези параметри на иначе безспорно дисертабилната тема. Стегнато и кратко са представени и използваните изворова база, методи и структура на изследването. Част от липсващата тук информация се открива в глава трета. Трябва да се помисли за възможно комбиниране на тези части, което ще спести повторението и ще облекчи структурата на дисертацията. Добре би било уводната част да бъде доразвита, още повече, че така биха могли да бъдат преодолени проблемите с дефинирането на териториалния обхват.

Предложената историографска част е прегледна и предоставя на читателя добър обзор за различните периоди, основните научни въпроси, достиженията и проблемите в изследването на керамиката от праисторическата епоха и в частност на тази от бронзовата епоха, най-вече в българската историография. За възможностите на сравнителния анализ, заявен в темата, липсва подобен преглед за чуждестранната книжнина, свързана с многобройните изследвания на керамиката от Северния и Североизточния егейски ареал, свързана с периода. Прочитът на текста на дисертацията и прегледът на списъка на използваната литература, показва, че тази историография в голям обем е позната на докторантката, така че добавянето, пък макар и в синтезиран вид, на подобен текст в тази част на дисертацията, би било оправдано.

Представените във втора глава принципи на подбор на изворовата база, основни методи на изследването и използвана терминология са ясно дефинирани и аргументирани от Деница Илиева и аз ги приемам, въпреки отправените по време на предварителното обсъждане критики по отношения на принципите и подхода към изградената класификация на изследвания керамичен комплекс. В крайна сметка това са подходът и напълно легитимните изследователски методи, които докторантката е избрала за нуждите на своето изследване. Коректно е спазен принципът да бъдат посочени начинът и научния инструментариум, с помощта на който е бил реализиран научно-изследователският процес.

Глава трета представя нагледно и с коректно обяснение кои са районите и основните археологически обекти, избрани като отправна изворова и териториална рамка на изследването на територията на Горнотракийската низина. Според мен, именно в тази част се крият добрите възможности и

аргументи как да бъде формулирана по-добре темата на дисертацията, що се отнася до нейния териториален обхват. Нещо, за което стана въпрос и по-горе. Мисля, че самата докторантка достатъчно добре е развила възможните формулировки в различни части на изложението в трета глава. Те просто трябва да бъдат взети и поставени на правилното място в общата тема.

Голяма част от основните приноси на дисертацията се съдържат в четвърта глава, посветена на класификацията и характеристиките на керамичния комплекс от източните части на Горнотракийската низина от края на III и началото на II хил. пр. Хр.

Представена е единна класификация за двата разглеждани периода, което дава възможност на Деница Илиева да сравнява, извежда закономерности и прави обобщения и заключения по отношение на съпоставими по своята структура керамични масиви, съответно от последните столетия на III-то и началото на II-ро хил. пр. Хр. Без да съм специалист в областта на керамиката ще си позволя да запазя скепсис по отношение на основните черти и общи формулировки на някои от заявените 13 категории керамични съдове. Има определени припокривания и неясноти по отношение на размери, форми и функции при някои от категориите, още повече, че някои от тях са представени само във фрагментарен вид, а не като цели съдове и форми. Въпреки това приемам, че за нуждите на изследването е необходимо на места да се поставят, макар и формални граници.

Към основните заслуги и приноси, които бих адмирирал в тези части на дисертацията са изградените характеристики на керамичните комплекси и предложеният анализ, проследяващ процесите, свързани с тяхното развитие и промяна. Деница Илиева демонстрира много добри възможности да обобщава, анализира и интерпретира постигнатите резултати от първична работа с многобройния емпиричен материал. Това са качества, които не срещат често. Тяхното демонстриране, говори за един изграден млад учен, със склонност към аналитично мислене и подчертани умения не само да прави общи констатации, но и да си задава въпроси и търси мястото на постигнатите резултати в широките хронологически и териториални рамки на мащабни по обхват процеси.

Като нагледен пример в този контекст тук може да бъдат посочени и изложението и основните приноси на глава V, посветена на диахронния анализ на керамичните комплекси от края на III и началото на II хил. пр. Хр. От друга страна тя затвърждава впечатленията, че основните отправни точки и постигнати резултати на изследването са свързани най-вече с материалите от археологическите обекти, разположени между горното и средно течение на Тунджа, средното течение на Марица и цялото течение на Сазлийка.

На този фон глави VI и VII, които при така заявена тема, би трябвало да са основни съставляващи елементи, изглеждат по-скоро схематични, съдържащи кратко изложение и привеждане на паралели. Изброяването на възможните импорти, открити на територията на Горнотракийската низина отново затвърждава впечатлението, че основната отправни точки и конструкцията на цялото изследване са организирани по-скоро около обработването, систематизирането, класифицирането и даването на обобщена характеристика на цялостния керамичен комплекс от края на РБЕ и началото на СБЕ в източните части на Горнотракийската низина, като се търсят сравнения и паралели в южна посока с керамичните комплекси от същия период в района на Северна Егея, без за нуждите на сравнителния анализ това да е направено за равностойни части от общото изследване.

Същото впечатление остава и след прочита на Заключението, в което Деница Илиева отново демонстрира уменията си да синтезира и обобщава.

Няма да се спирам подробно на двете Приложения, в които под формата на карти, табла и изключително детайлен каталог на керамичните съдове и фрагменти се съдържа есенцията от огромния труд, положен от Деница Илиева. Двете приложения кореспондират много добре и визуализират на високо професионално ниво основния текст на дисертацията.

Като основна заслуга тук трябва да бъде отбелязан и фактът, че целият многоброен масив от 2262 каталожни единици е лично обработен от докторантката. Нейни са и многобройните качествени рисунки. За нуждите на едно бъдещо публикуване бих препоръчал при подготовката на работата за отпечатване да бъдат добавени снимки на най-репрезентативните и добре запазени керамични съдове и форми. Работата може само да спечели от едно допълнително онагледяване.

Положителна оценка заслужава грамотният, ясен и добър професионален език, на който е написана дисертацията.

Авторефератът следва коректно и представя добре структурата и съдържанието на изследването на Деница Илиева. Направената автосправка за основните приноси, също отразява по-голямата част от безспорните постижения, които има представеният за рецензиране дисертационен труд.

Изискванията на Закона за развитие на академичния състав по отношения на публикациите са спазени прекалено пестеливо, като са посочени една самостоятелна публикация и две в съавторство, едната от които не е пряко свързана с ареала на изследване. Бих препоръчал в бъдеще да се поработи по-сериозно в тази посока, тъй като липсата на адекватно качествено и количествено

отражение в публикации може да обезмисли резултатите от целия огромен труд, който докторантката изключително добросъвестно е положила. Има достатъчно възможности за публикуване на постигнати резултати по различни теми и изследователски въпроси под формата на отделни статии. Разбира се, основната цел трябва да е пълноценното публикуване на цялата дисертация. Не само заради обстоятелството (посочено и от самата докторантка), че голяма част от използваните материали все още не са публикувани, а най-вече заради това, че е обобщен, систематизиран, класифициран и представен в цялостен вид един изключително важен керамичен масив, чието познаване ни дава добра отправна точка за изучаването на сложните процеси, развивали се на регионално и междурегионално ниво в края на III и началото на II хил. пр. Хр. в граничната зона между Югоизточните Балкани и Анатолия.

Въпреки отправените при предварителното обсъждане и процеса на рецензиране критики, целящи подобряване на съдържание и структура, резултатите от огромния труд, положен от Деница Илиева при написването на нейната дисертация са много стойностни и полезни и съответно трябва да станат достъпни и използваеми за професионалната аудитория.

В заключение, въз основа на изложеното в настоящото становище, заявявам пред многоуважаваното научно жури, че дисертационна работа **„Сравнителен анализ на керамиката от Югоизточна България и Североизточна Егея в края на III и началото на II хил. пр. Хр.“** на **Деница Тенчева Илиева** притежава сериозни достойнства и необходимите качества за присъждане на **образователната и научна степен „доктор“** и аз гласувам положително.

доцент д-р Христо Попов

гр. София

26.06.2023 г.